

Öğretim Üyeleri Perspektifinden Araştırma Üniversitesi Girişimi: Bir Vakıf Üniversitesi Örneği

Okan Gülbak

İstanbul Ticaret Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, İstanbul, Türkiye

ORCID: O. Gülbak (0000-0002-7220-5545)

Özet

Dünya ölçeğinde üniversite uygulamaları, Türkiye’de, araştırma üretkenliğini ve kalitesini arttırmak için 2016 yılında gerçekleştirilen *Araştırma Üniversitesi Girişimi* şeklinde yansımaları bulmuştur. Bu girişim kapsamında, 2017 yılında YÖK tarafından, araştırma üniversiteleri belirlenmiş ve araştırma bursları, yükseköğretim kalite kurulu gibi yeni yükseköğretim politikaları geliştirilmiştir. Gerçekleştirilen yeniliklere dair yapılan bağlamsal ve diğer ülkelerle karşılaştırmalı değerlendirmelere katkıda bulunacak olan bu çalışma, Türkiye’deki araştırma üniversitesi yapılanmasına dair, bir vakıf üniversitesi özelinde, yapılanmanın potansiyel uygulayıcıları/failleri olan öğretim üyelerinin görüşlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın verileri, bir vakıf üniversitesinde çalışan deneyimli sekiz öğretim üyesiyle yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmelerle toplanmıştır. Elde edilen verilerin sonucunda, öğretim üyelerinin yapılanmaya dair imkandan çok zorluklara değindiği ve bu zorlukların lisansüstü eğitim, ders yükü gibi eğitim odaklı temalarla beraber yönetsel motivasyon gibi kurumsal temalar etrafında çevrelendiği görülmüş, sonuçlara ilişkin tartışma ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: araştırma üniversitesi girişim; dünya ölçeğinde üniversite; yükseköğretim politikaları; öğretim üyeleri perspektif; yapı-fail.

Research University Initiative from the Perspective of Faculty Members: A Case of Foundation University

Abstract

In Turkey, world-class university practices take place as Research University Initiative undertaken with the purpose of increasing research productivity and quality in 2016. Within the scope of this initiative, research universities were specified and new higher education policies were adopted by Higher Education Council (YÖK) in 2017. The present study, as a contribution to the comparative and contextual evaluations about new policies, aims to examine the views of faculty members who are the potential practitioners/ agents about the research university initiative launched in Turkey. To this end, the data were collected from eight faculty members through semi-structured interviews for the study. The analysis of the data revealed that faculty members pointed challenges regarding the initiative rather than facilities and those challenges were centered around both educational (e.g. graduate programs, course load) and institutional (e.g. administrative motivation) themes. Discussion of results and suggestions for improvement were provided.

Keywords: research intensive university; world-class university; higher education policies; academics’ perspective; agent-structure.

1. GİRİŞ

Araştırma ve öğretim kavramları arasında güçlü bir ilişki olduğu kabul edilmektedir. Bununla beraber bu ilişkinin üzerinde uzlaşmış evrensel bir tanım ve karşılığı bulunmayışı, araştırma-öğretim ilişkisi ve ilgili faktörleri, derinlemesine incelenecek konular haline getirmektedir (L. Brennan vd., 2019). Üniversitelerin araştırma ve

öğretim arasındaki kompleks ilişkide önemli bir yere sahip olduğuna kani olan Kuzey Amerika ve Avrupa ülkeleri, araştırmacıları teşvik etmek ve araştırma motivasyonlarını artırmak için çeşitli imkanlar sunmakta; araştırmacı kadar araştırmaya olanak sağlayan yapının da önemli rolü olduğunu kabul etmektedir. Bu bağlamda Kuzey Amerika ve Avrupa ülkeleri, araştırmacıları yapılan tekil destekleri daha sistemli bir boyuta taşımak için araştırma üniversitesi girişimini de başlatmıştır.

Araştırma üniversitesi girişimi Çin, Güney Kore, Japonya, Rusya gibi birçok ülkenin Batı ülkelerini model alarak dünya ölçeğinde üniversite uygulamalarını benimsem-

*Yazışma Adresi / Address for Correspondence:

O. Gülbak, Email: ogulbak@gmail.com

Geliş Tarihi / Received Date: 23.08.2020

Kabul Tarihi / Accepted Date: 25.11.2020

Doi: 10.26701/uad.784293

esine ve yükseköğretim politikalarında kalite artırımı-na yönelik değişikliklere gitmesine sebep olmuştur. Bu uygulamalardan biri olan araştırma üniversitesi girişimi araştırma üniversitelerinin oluşumuna yön vermiş ve bu üniversiteler ülkelerine sosyal ve ekonomik anlamda büyük katkı sağlayarak kalkınma ve gelişmede kritik rol üstlenir hale gelmiştir.

Araştırma üniversitesi kavramının her geçen gün artan önemi, Türkiye’de de yükseköğretim politikalarını etkileyerek araştırma üretkenliğini ve kalitesini artırma amacını hedefleyen *Araştırma Üniversitesi Girişimi* şeklinde yansımaları bulmuştur. Bu girişim kapsamında, 2017 yılında Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) tarafından mevcut üniversiteler arasından on araştırma üniversitesi, beş aday araştırma üniversite belirlenmiş ve araştırma bursları, yükseköğretim kalite kurulu gibi yeni politikalar geliştirilmiştir (YÖK, 2017).

Bir yapı olarak YÖK’ün ulusal çaptaki bu girişimi uluslararası konjonktürde Türkiye’yi, şüphesiz ki araştırma yapan üniversitelerin listelendiğini çalışmalarda üst sıralara taşımaya öngörmektedir. Türkiye’deki üniversitelerin araştırma çıktılarının, hem kurumsal olarak üniversite bazında toplam araştırma çıktıları hem de bireysel üretkenlik neticesinde ortaya çıkan araştırma çıktıları toplanarak hesap edildiği göz önünde bulundurulduğunda (Erkut, 2019), uluslararası düzeyde başlayan bir gelişmenin uygulamasının kurumsal düzeyde üniversite ve bireysel düzlemde ise akademisyenler vasıtasıyla vücut bulacağını vurgulamak gerekmektedir. Bu minvalde, ulusal bir çabanın şemsiyesi altında YÖK’ün bu girişiminin en temel failleri olan üniversiteler ve öğretim üyelerinde nasıl yankı bulduğunu, onların konuya ilişkin kendi bakış açılarının ne olduğunu anlamaya çalışmak son derece önem teşkil etmektedir.

Bu düşünceden hareketle, gerçekleştirilen ve gerçekleştirilecek olan yeniliklere dair yapılan bağlamsal ve diğer ülkelerle yapılan karşılaştırmalı analizlere katkıda bulunacak olan bu çalışma, Türkiye’deki araştırma üniversitesi yapılanmasına dair imkân ve zorlukları, yapılanmanın potansiyel uygulayıcıları/failleri olan öğretim üyeleri perspektifinden incelemeyi ve ayrıca öneriler sunmayı amaçlamaktadır.

2. ARAŞTIRMA ÜNİVERSİTESİ MODELİ VE UYGULAMALARI

Dünya ölçeğinde üniversite kavramı, alanında uzman kişilerin gerçekleştirdiği güvenilir araştırmalar, yüksek akademik özgürlük, yeterli altyapı ve mali kaynak (Altbach, 2009), küresel iş birliği, dünya çapında işe alım (Mohrman, Ma ve Baker, 2008) gibi çeşitli unsurlar etrafında tanımlanmıştır. Dünya ölçeğinde üniversite uygulamalarının beraberinde gelen araştırma üniversiteleri, National Research Council’e (2012) göre aşağıdaki özelliklere sahiptir (Erdoğan, 2018, s. 7):

- Geniş ve kuşatıcı olmak: İstisnalar olmakla birlikte bu üniversiteler çok bölümlü ve geniş kurumlardır.
- Lisans deneyimi: Öğrenciler, sınıf içi ve sınıf dışı öğrenme deneyimine sahip olur ve akademisyenlerin araştırmalarına katılma fırsatı bulurlar.
- Lisansüstü eğitim: Lisansüstü öğrencilerin lisans öğrencilerine oranının yüksek olduğu ve eğitim ile araştırmaya entegre edilmiş yüksek kalitede lisansüstü eğitim vardır.
- Akademisyenler: Akademik yükselmelerde araştırma performansının kritik rol oynaması dolayısıyla araştırmaya odaklanmış ve dış araştırma fonları için rekabet eden akademisyenler vardır.
- Araştırma: Burs, ekonomik verimlilik ile araştırmalar yapılır.
- Liderlik: Niteliği yüksek insan kaynağı yönetilir.

Salmi (2009) ise araştırma üniversitelerinin temel özelliklerini, öğretim üyeleri ve öğrenciler, kaynak ve yönetim olarak üç anahtar öge üzerinden; yetenekli fakülte üyeleri, zengin öğrenme ve araştırma ortamını sağlayacak kaynaklar ve ayrıca esnek yönetim yapısı olarak tanımlamıştır. Ona göre, bu üç faktörün araştırma üniversitesi içinde uyum içinde işlemesi başarıyı beraberinde getirmektedir.

Tarihsel arka planı göz önünde bulundurulduğunda, araştırma üniversitesi yapılanmasının ilk örneklerinden biri Wilhelm von Humboldt tarafından reforme edilen Berlin Üniversitesi olmuş, araştırmanın ağırlığının artırıldığı ve kamu kaynaklarınca beslendiği Humboldt Modeli ortaya çıkmıştır (Fallon, 1980). Humboldt Modeli’ne göre, araştırmacı çalışma güvencesi olan yüksek prestijli bir kamu görevlisidir ve yayın ve öğretim faaliyetlerinde akademik özgürlüğe sahip bir ortamda ulusal kalkınmaya hizmet eden araştırmalar gerçekleştirir. ABD, modeli kendi koşullarında en iyi uygulayan ülkelerden biri olarak gösterilmektedir (Altbach, 2011). Atkinson ve Blanpaid’e (2008) göre, Humboldt Modeli’nden hareketle ortaya çıkan ve zaman içinde kendi koşullarına göre gelişen ABD araştırma üniversitesi modeli, bilim ve mühendislik alanlarında getirdiği verimle oldukça etkili bir model haline gelmiştir. Topluma hizmet vurgusu, demokratik yapısı ve katılımcı yönetim anlayışı özellikleri ile merkezi planlama, devlet kontrolü ve ileri düzeyde eğitimi benimseyen Avrupa örneklerinden farklıdır ve Avrupa kıtası dışındaki diğer ülkeler tarafından model olarak daha fazla tercih edilmiştir (Erdoğan, 2018).

Araştırma üniversitesi girişiminin diğer ülkelerde genel olarak uluslararasılaşmaya odaklı şekilde yansıma bulduğu söylenebilir. Örneğin, Güney Kore’de araştırma odaklı üniversitelerin yetiştirilebilmesi için yabancı akademisyenlerin işe alımı teşvik edilmiş, hükümet tarafından seçilen üniversitelerde yeni bölümler kurulmuş ve bu sayede yeni teknolojiler geliştiren yetenekli insan gücü yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Benzer şekilde, Rusya’da

da dünya çapında üniversitelere sahip olmayı, gerekli altyapıyı geliştirerek üstün yetenekli araştırmacı, yönetici ve öğrenciyi çekmeyi ve tüm faaliyetleri uluslararasılaştırmayı amaçlayan Project 5-100 hayata geçirilmiş ve projeye dahil edilen üniversitelerin her yıl ulusal ve uluslararası yetkin kurumlarca değerlendirilmesi sağlanmıştır (Taradina ve Yudkevich, 2017). Japonya da belirlediği üniversitelere uluslararası rekabet becerilerini güçlendirecek finansmanı sağlamasıyla benzer girişimlere yer vermiş ülkeler arasındadır.

2.1. YÖK Araştırma Üniversitesi Girişimi

Araştırma üniversitesi kavramı ilk olarak 2015 yılında Türk üniversitelerinin Avrupa Araştırma Alanı'ndaki etkililiğini arttırma amacıyla beş üniversitenin (Bilkent Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Koç Üniversitesi, Sabancı Üniversitesi) Türk Araştırma Üniversitesi Güç Birliği'ni (TAÜG) oluşturmasıyla gündeme gelmiştir (TAÜG, 2016). Bu gelişmenin ardından 2016 yılında araştırma üniversitesi seçilmesi ile ilgili resmi açıklamalar yapılmış ve 2017 yılında araştırma üniversitelerinin seçim süreci başlamıştır. Sürece dâhil olan üniversiteler araştırma performansı, araştırma ödenekleri ve bütçeler, uluslararasılaşma, öğretim ve lisansüstü eğitim, üniversite-sanayi iş birliği alanlarındaki kriterlere göre öz değerlendirme raporu hazırlamış ve süreç sonunda on araştırma üniversitesi belirlenmiştir. Başlıca, Ankara Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Gebze Teknik Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi; bunun yanında, beş aday araştırma üniversitesi Çukurova Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi belirlenmiştir. Türk üniversitelerinin araştırma etkinliğini arttırmak için ilk olarak TAÜG tarafından yola çıkılan bu çalışmanın YÖK tarafından uygulanmaya geçirilmesi sürecinde, Vakıf Üniversitelerine yer verilmemiştir.

YÖK tarafından gerçekleştirilen bu uygulamalarla hayata geçirilen araştırma üniversitesi kavramı, eğitim ağırlıklı üniversitelerden farklı olarak amacını daha çok araştırma odaklı şekilde belirleyen üniversiteleri tanımlamıştır. Ülkenin uluslararası alandaki konumunu güçlendirme, finansal, yönetsel ve akademik destekle üniversitelerin ülkenin üst düzeyde temsilini sağlama ve böylelikle dünya ölçeğinde üniversiteler haline gelmesi hedeflenmiştir. Beraberinde ise yükseköğretim politikalarında değişikliğe gidilmiştir. Doçentlik kriterlerinin değiştirilmesi, yeni üniversitelerin kurulması, akademik teşvik değişiklikleri, yükseköğretim kalite kurulunun oluşturulması, 100/2000 Doktora Bursu gibi çeşitli araştırma burs programlarının ortaya çıkışı bu değişikliklere verilecek örnekler arasındadır.

Araştırma üniversitesi uygulamalarına yön veren dünya ölçeğinde üniversiteler, Times Higher education (THE),

Quacquarelli Symonds (QS), Academic Ranking of World Universities (ARWU), CWTS Leiden Ranking gibi dünyadaki en iyi üniversitelerin sıralandığı listelerin başında yer alan üniversiteler olmuştur (YÖK, 2020). Bu referanslar göz önüne alındığında, örnek alınan modellere dönüşebilmek için finansal kaynaklar, dünya çapında işe alım, akademik personel için yeni roller gibi uygun şartların sağlanması gerektiği söylenebilir (Baty, 1990; Mohrman, Ma ve Baker, 2008). Ancak, araştırma üniversitesi uygulamaların etkililiğine ve uygunluğuna ilişkin karşılaştırmalı ve bağlamsal değerlendirmeleri içeren bazı çalışmalar (örn. Emil ve Akşab, 2018; Erdoğan, 2018), değişim sürecinin etkili olması için hazırbulunuşluğun ve iyi yönetilmesinin önemini vurgulamakla beraber; yapılanmayla birlikte gelen politikalarından bazılarının araştırma kalitesini ve üretkenliği arttırmada eksik kaldığını belirtmişlerdir. Örneğin, araştırma misyonunun daha ön planda olduğu dünyadaki örnekleriyle karşılaştırıldığında, Türkiye'de araştırma üniversitesi olarak belirlenen üniversiteler aynı zamanda yoğun lisans eğitimlerine de devam etmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'deki çoğu devlet ve vakıf üniversitesinin "kitleleşmiş eğitim üniversitesi" konumunda olduğu söylenebilir (Erdem, 2005). Bu yüzden, belirlenen üniversiteler, araştırma üniversitesi pozisyonu bağlamında, araştırma kültürü oluşturma ve üretme rolünü benimsemeye çalışsalar da, araştırma ve eğitim-öğretim arasında denge bulmakta zorlanabilmektedir (Serow, 2000). Benzer şekilde, model olarak alınan üniversitelerin pratiklerinden hareketle oluşturulan yükseköğretim politikalarının araştırma kültürünü destekleyecek özgürlük ve özerkliği sağlamada örneklerine nazaran başarısız olduğu da belirtilmiştir (Emil, 2018).

Türkiye'de, dünyadaki örneklerinden yola çıkarak benimsenen araştırma üniversitesi girişimine dair altı çizilen bu sorunların, politika ve uygulama değişikliklerinin potansiyel uygulayıcı ve etkilenenleri olan öğretim üyeleri özelinde ayrıca ele alınması, konuya ilişkin somut önerilerin ortaya çıkmasında önemli bir adım olacaktır. Bu görüşten hareketle, çalışma az sayıda yapılan genel değerlendirmelere katkıda bulunmayı amaçlayarak, araştırma üniversitesi yapılanmasını, öğretim üyeleri perspektifinden ele almaktadır.

3. ÇALIŞMA

Türkiye'de 2017 yılında başlatılan araştırma üniversitesi girişimine dair öğretim üyelerinin görüşlerini incelemeyi amaçlayan bu çalışma, "Türkiye'de vakıf üniversitesinde çalışan öğretim üyelerinin araştırma üniversitesi girişimine dair değerlendirmeleri nelerdir?" şeklinde oluşturulan araştırma sorusuna direkt ve dolaylı cevaplar aramaktadır.

Bu küçük ölçekli çalışma için ilk adım olarak kolay ulaşılabılır örnekleme yöntemiyle, araştırmacının görev yaptığı üniversitenin sosyal bilimler alanındaki çeşitli fakültelerinden (İletişim, İnsan ve Toplum Bilim-

leri, İşletme fakülteleri) öğretim üyelerine çalışmanın içeriğine dair açıklamalar yapılmıştır. Takiben, çalışma detaylarıyla birlikte katılımcı haklarını (gönüllülük esası, dilediğinde çalışmadan çekilebilme gibi) açıklayan onam formu sunulmuştur. Bu süreç sonunda çalışmada yer alacağını belirten sekiz öğretim üyesinin demografik bilgileri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcılar	Unvan	Fakülte	Deneyim Yılı (Kurum içi)	Deneyim Yılı (Toplam)
1	Prof. Dr.	İletişim Fakültesi	17	17
2	Prof. Dr.	İletişim Fakültesi	17	17
3	Doç.Dr.	İletişim Fakültesi	7	8
4	Doç. Dr.	İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi	4	14
5	Dr. Öğr. Üyesi	İşletme Fakültesi	8	8
6	Dr. Öğr. Üyesi	İşletme Fakültesi	12	12
7	Dr. Öğr. Üyesi	İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi	8	9
8	Dr. Öğr. Üyesi	İşletme Fakültesi	8	8

Çalışmada veri toplamak için, nitel araştırma yöntemlerinden, katılımcı yanıtları tarafından şekillenebilen sorularla konuya ilişkin derin bilgi edinimine ve yorumlara açıklık getirilmesine olanak sağlaması nedeniyle, yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Her bir katılımcıyla ortalama otuz-kırk dakika süren görüşmeler gerçekleştirilmiş ve katılımcıların izniyle ses kaydı alınmıştır. Görüşmeler boyunca çalışmanın konusu olan araştırma üniversitesi girişiminin kısaca açıklanmasının ardından, araştırmacıya rehberlik edecek şekilde hazırlanan ve çeşitli irdeleyici soruları beraberinde getiren yaklaşık on görüşme sorusu kullanılmıştır. Sorular genel değerlendirme ve üniversite özelinde değerlendirme şeklinde iki kategoriden oluşmaktadır. Genel değerlendirme soruları, katılımcıların girişimi ülke çapında destekleyen ya da engelleyen faktörler kapsamında değerlendirmesini sağlamayı amaçlarken, üniversite özelindeki değerlendirme soruları üniversitenin araştırma performansının değerlendirilmesi gibi sorular içermektedir. Toplanan veriler araştırmacı tarafından çeviri yazıya dökülmüş ve katılımcı teyidi alınmıştır. Ardından veriler kodlama yöntemiyle Miles ve Huberman (1994) modelini kullanarak analiz edilmiştir. Bu modele göre, nitel veri analizi döngüsel bir süreç olarak verilerin indirgenmesi, sunulması ve sonuçların biçimlendirilmesi şeklinde üç adımdan oluşmaktadır. Bu adımların ilkinde istinaden, araştırma sorusu göz önünde bulundurularak, yazıya dökülmüş nitel verinin düzenlenme, gruplandırma ve süreç boyunca kullanılmayacak kısımlarının ayrıştırılması işlemleri gerçekleştirilmiştir. Modelde önerilen ikinci aşama için, indirgenmiş veriler düzenlenip, ortaya çıkan kategori ve temalarla birlikte aralarındaki olası ilişkiler tablo kullanılarak incelenmiştir. Temalar ve kategoriler oluşturulurken sürekli karşılaştırmalı analiz yöntemi kullanılmıştır (Strauss ve Corbin, 1990). Üçüncü ve son adımda ise kodlamalar tekrar gözden geçirilip elde edilen sonuçların ne ölçüde veri setini temsil ettiği üye-

rinde durarak çıkarımlar yapılmıştır. Bu süreç sonucunda ortaya çıkan temalar katılımcılar tarafından verilen örnek cevaplarla birlikte bir sonraki bölümde verilmiştir.

4. BULGULAR

YÖK tarafından 2017 yılı itibarıyla hayata geçirilen araştırma üniversitesi girişimine dair öğretim üyelerinin görüşlerini inceleyen çalışmada, vakıf üniversitesinde görev yapmakta olan sekiz öğretim üyesi ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler süresince katılımcıların bu girişim ile ilgili genel ve üniversite özelinde değerlendirmelerini irdeleyen sorular sorulmuştur.

Verilen cevaplar genel olarak incelendiğinde katılımcıların her iki değerlendirme seviyesinde de benzer temalara, engeller ve fırsatlar çerçevesinde, değindikleri gözlemlenmiştir. Göze çarpan husus ise bu girişimin sürdürülebilir, genişletilebilir ve başarılı olabilmesi için araştırmacıdan ziyade araştırma sağlayan kuruma daha büyük rol düştüğüdür. Cevapların analizlerinin sonucunda *lisansüstü eğitime verilen öncelik, lisansüstü öğrenci niteliği, lisans öğrenci sayısı, ders yükü, yönetsel motivasyon, kurumsal aidiyet* temaları öne çıkmıştır. Temalar katılımcılardan gelen cevaplardan örneklerle aşağıda sunulmaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre, çalışmaya katılan öğretim üyeleri söz konusu girişime dair genel anlamda olumlu görüşler belirtmiş ve girişimin üniversitelerdeki araştırma potansiyelini arttırmada etkili olacağına inandıklarını ifade etmişlerdir. Girişimin başarılı olmasını sağlayacak faktörlere ilişkin ise *lisansüstü eğitime verilen önceliğin* önemli olduğu tüm katılımcılar tarafından değinilen bir konu olmuştur. Örnek katılımcı yorumu şu şekildedir:

“Devlet üniversitelerine yönelik olan bu uygulamayı oldukça olumlu buluyorum. Bence vakıf üniversiteleri de devlet üniversiteleri araştırma üniversitesi olabilir. Özellikle lisansüstü öğrenci sayısının fazla olduğu yerlerde bu olabilir.. Lisans öğrenci sayısının hiç olmadığı ya da çok az olduğu üniversitelerde hem bir birey olarak hoca hem bir kurum olarak üniversite daha fazla araştırmacı olabilir. Örneğin, Gebze Yüksek Teknoloji Üniversitesi bu yapıda bir üniversitedir. Ancak motivasyonun yönetimden, yukarıdan gelmesi gerekir. Devlet üniversitesinde de vakıf üniversitesinde de bu şekilde olması gerekir” (Mülakat 2, Katılımcı 2)

Çalışmada, lisansüstü eğitime öncelik vermenin dışında girişimi elverişli kılacak olumlu faktörlere pek değinilmediği görülmüştür. Araştırma üniversitelerine ve araştırmacılara verilecek olan teşvik, hibe ve ödenek gibi imkanlar, görüşme yapılan akademisyenler tarafından bir araştırma hususunda en az etkili öge olarak görüldüğü belirtilmiştir. Dolayısıyla öğretim üyelerinin araştırma

potansiyelini artırmak için finansal olanaklardan ziyade, mekana ve zamana yönelik imkanların arttırılmasının daha önemli olduğu hususu anlaşılmaktadır. Bununla beraber, girişimin başarılı olmasındaki zorluklara dair öğretim üyeleri tarafından altı çizilen ve aşağıda örneği sunulan temalardan bir tanesi *lisansüstü öğrenci niteliği* olmuştur:

“Örneğin Koç, Sabancı gibi üniversitelerde lisansüstü öğrenci seçimi öğrencileri hocaların projelerinde çalışmak üzerine proje asistanı şeklinde oluyor. Bu hem öğrencinin hem de hocaların kendimi beslemesinde çok önemli. En azından alınacak 10 öğrencinin 5’i bu şekilde alırsa, hocalardan öğrencilerden çok fazla şey öğreneceklerdir” (Mülakat 1, Katılımcı 1)

Öğretim üyelerinin yedisi tarafından bahsedilen araştırma üniversitesi girişimine ilişkin bir diğer zorluk öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı hususu olarak göze çarpmaktadır. Katılımcılar bunu potansiyel bir araştırma sürecinde girmeden karşımıza çıkan en somut sorun *lisans öğrenci sayısının fazlalığı* olarak değerlendirmişlerdir. Başka bir deyişle, lisans öğrenci sayısının fazla olmasının araştırma mekanı yaratmayı ve araştırmaya daha fazla emek-zaman harcamayı engellediğini aşağıdaki gibi belirtmişlerdir:

“Sınıflar çok kalabalık, çok fazla kişiye ders anlatmak, çok fazla kişiye bölünmek demek, çok fazla sınav kâğıdı okumak ve çok fazla emek harcamak demek. Dolayısıyla benim kişisel araştırma performansım araştırma üniversitesi olup olmamaktan öte üzerimdeki yükün azaltılması ile artabilir. Benim bireysel olarak araştırma performansımın artması kurumun da araştırma performansını dolaylı olarak arttıracaktır” (Mülakat 5, Katılımcı 5)

Katılımcılar, lisans öğrenci sayısının fazlalığı ile birlikte, aynı öğretim üyeleri tamamlamak zorunda oldukları *ders yükünün* araştırma yapmanın önündeki bir diğer zaman-sal engel olduğunu belirtmişlerdir:

“Vakıf üniversitelerinde öğretim üyeleri en az 12 Saat ders vermekle yükümlüdürler. Bu şu demek, 12 saat ders için en az iki katı kadar çaba sarfetmek gerekir. Ki toplamda ders verme süresi bir öğretim görevlisine 36 saate mal olmaktadır. Haftalık mesai saatininin 40 saat olduğu göz önünde bulundurulursa, bireysel çaba, gayret, özveri olmaz ise Vakıf Üniversitelerindeki öğretim üyelerinin araştırmaya yönelmesi epey zor” (Mülakat 7, Katılımcı 7)

Bahsedilen temalara ek olarak, araştırma üniversitesi

girişimini engelleyecek zorluklar sorulduğunda, öğretim üyelerinin altısı *kurumsal aidiyet* temasının altını çizmişlerdir, deneyim sürelerinin en azının yedi yıl olduğu hesaba katıldığında bu tema daha da göze çarpmaktadır:

“Temel olarak, kurumsallaşma ve devamlılık gibi ilkelere dikkat edip özen gösterirsek, küçük küçük görünen soruları çözmeye başlayabiliriz. Örneğin, vakıf üniversitelerinde sık kadro değişimi olduğundan kendi uzmanlık alanımızdan ders veremiyoruz. Belki devlet üniversitelerinde bu durum böyle değildir ve hem kendi alanlarından ders verdikleri hem de uzun süre aynı alanda kalıp derinleşebildikleri için araştırma projelerine de daha fazla emek ve zaman ayırabiliyorlardır” (Mülakat 3, Katılımcı 3)

Katılımcıların cevaplarının analizi sonucunda, genel olarak, başlatılan girişimin etkililiğine dair olumlu görüşler bulunmasına rağmen, uygulama aşamasında kurumsal ve bireysel düzeyde imkanlardan çok çeşitli zorluklara odaklanıldığı görülmüştür. Öğretim üyelerinin yorumlarında daha çok yer alan bu zorluklar, hem ülkedeki yükseköğretim faaliyetlerinin genelinde hem de çalıştıkları kurum özelinde örneklendirilmiştir. Olumlu görüşler, araştırma odaklı olma fikri gibi yükseköğretim hedefleri etrafında toplanırken, uygulamaya engel gösterilen zorluklar kurumsal ve bireysel deneyimler çerçevesinde değerlendirilmiştir.

5. TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Türkiye’de araştırma üretkenliğini ve kalitesini arttırmak için 2017 yılında başlatılan araştırma üniversitesi girişimine dair öğretim üyelerinin görüşlerini ele alan bu çalışmada, bir vakıf üniversitesinin farklı fakültelerinde görev yapan sekiz *öğretim üyesiyle yarı-yapılandırılmış* görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilerin analizine göre, öğretim üyelerinin girişime dair olumlu görüşler bulunmasına rağmen, girişimin uygulama aşamasında imkandan ziyade *çeşitli zorlukların olduğu* belirtilmiştir.

Çalışmada, öğretim üyeleri tarafından araştırma üniversitesi girişimine ilişkin ilk dikkat çekilen konu *lisansüstü eğitime öncelik verilmesidir*. Araştırma üniversitelerinin araştırma misyonu edinen üniversiteler olarak tanımlandığı düşünüldüğünde, bu misyonu destekleyecek en önemli unsurun lisansüstü eğitim ve beraberinde gelen doktoralı insan yetiştirme hedefi olduğu bir gerçektir (YÖK,2017). Bu yüzden, araştırma üniversitesi pozisyonunun benimsendiği üniversitelerde eğitimin lisansüstü yönünde yoğunlaştırılması gerekmektedir. Çalışmaya katılan öğretim üyeleri tarafından değinilen diğer husus ise, *öğretim üyelerinin yükümlülüğü olan lisans ders sayısının fazlalığıdır*. Açıktır ki bu husus, lisansüstü eğitime ve dolayısıyla araştırmaya yoğun-

laşmayı engelleyen önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmakta, ayrıca araştırma ve eğitim-öğretim arasındaki dengeyi sarsarak, araştırma üniversitesi tanımınca öngörülen araştırma üretimini de zorlaştırmaktadır (Serrow, 2000). Eğitim-öğretim ile araştırma arasındaki dengenin sağlanabilmesi için, Türkiye’de çoğunlukla “kitlese eğitim üniversitesi” rolünü üstlenen üniversitelerin (Erdem, 2005), araştırma üniversitesi ve eğitim üniversitesi gibi tanımlamalarla daha belirgin bir şekilde ayrılması, yapılanma ve kaynak ayırımının bu ayırım çerçevesinde şekillenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede bir yapılanma ve gerekli düzenlemeler akademisyenler tarafından bireysel düzeyde tecrübe edilen öğrenci sayısı, ders yükü gibi araştırma ve eğitim-öğretim dengesini sarsan unsurların kontrolünü kolaylaştıracaktır.

Çalışmada, öğretim üyeleri araştırma üniversitesi uygulamalarına ilişkin ayrıca yönetsel motivasyon ve kurumsal aidiyet gibi daha çok kurum bazlı olan hususlara da değinmişlerdir. Üniversite rollerinin açık şekilde belirlenmesi, uygulamanın failleri olan öğretim üyelerinin yaşadığı zorlukları aşmasını kolaylaştıracığı gibi, kurumların da gerekli şekilde yapılanmasını mümkün kılacaktır. Başka bir deyişle, araştırma ve eğitim üniversitesi ayırımının belirgin olması, dünyadaki örneklerinde görüldüğü gibi, üniversitelere pozisyonlarına göre finansal kaynakların sağlanması, dünya çapında işe alım, akademik personele yeni roller vermek gibi uygulamalara zemin hazırlayacaktır (Baty, 1990; Mohrman vd., 2008).

Bir yapı olarak YÖK’ün araştırma üniversitesi girişimi şimdilik sadece devlet üniversitelerini kapsamaktadır. Ancak fail olarak vakıf üniversiteleri ve vakıf üniversitelerinde çalışan akademisyenlerin de araştırma üniversitesi girişimine, akıllarında soru işaretleri olmasına rağmen, oldukça olumlu bakmakta oldukları yapılan mülakatlar sonucu saptanmıştır. Türkiye’nin, öğretim ve araştırma konusunda kendisinden önde olan ülkelerdeki uygulamaları adapte ederken, oldukça hızlı reaksiyon gösterdiği ancak bu adaptasyon hızının uygulama süreçlerine sirayet etmede birtakım sıkıntılar yaşanabileceği akla gelen ilk soru işareti olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bununla birlikte, daha önce sözü edildiği üzere bu çalışmadan en çok göze çarpan nokta bu girişimin sunabileceği potansiyel imkânlarından ziyade; araştırma yapmanın oldukça emek ve zaman gerektiren bir süreç olduğu ve bu süreçte vakıf üniversitesi akademisyenlerinin zorluklarının devlet üniversitesindekilere kıyasla daha fazla olmasıdır. Devlet üniversitelerinde yapı YÖK, failler akademisyen olarak nitelendirilebilmekte iken; vakıf üniversitelerinde kurumsal motivasyon ve karar alma süreçlerinde mütevellî heyeti gibi ekstradan bir yapı daha sürece dahil olabilme potansiyeli taşımaktadır. Bu konu özelinde failin bu süreçteki rolü, etkisi ve kapasitesi dışında bu yapı üzerine gelecekte yapılacak çalışmalar olması son derece önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- Altbach, P. G. (2009). Peripheries and centers: Research universities in developing countries. *Asia Pacific Education Review*, 10(1), s.15–27.
- Altbach, P. G. (2011). The past, present and future of research university. Altbach, P. G. ve Salmi, J. (Eds.). *The road to academic excellence: Emerging research universities in developing and transition countries* içinde (ss.11-29). Washington, DC: The World Bank.
- Atkinson, R. C. & Blanpied, W. A. (2008). Research Universities: Core of the US Science and technology system. *Technology in Society*, 30(1), 30-48.
- Baty, P. (1990). The formula for a world-class university revealed. Erişim adresi: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/news/the-formula-for-a-world-class-university-revealed>.
- Brennan, L., Cusack, T., Delahunt, E., Kuznesof, S., & Donnelly, S. (2019). Academics’ conceptualisations of the research-teaching nexus in a research-intensive Irish university: A dynamic framework for growth & development. *Learning and Instruction*, 60, 301-309.
- Emil, S. (2018). Can world-class universities really exist in Turkey?: A question of autonomy and academic freedom. M. Rabbosi ve K.M. Joshi (Eds.) *Pursuit of World Class Universities: A Global Experience* içinde (ss. 239-267). India: Studera Press.
- Emil, S. & Akşab, Ş. (2018). Türkiye yükseköğretiminde araştırma üniversitesini anlamak: karşılaştırmalı analiz. Uğurlu, C. T., Beycioğlu, K. Koşar, S., Kahraman H. Ve Köybaşı
- Şemin, F. (Eds.) *Eğitim Yönetimi Araştırmaları* içinde (ss.1-11). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayıncılık.
- Erdem, A. R. (2005). Üniversitenin varoluş nedeni. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 104-116.
- Erdoğan, N. (2018). Araştırma üniversitesi yapılanması: imkan ve zorluklar. İlke Politika Notları, 7, 3-40.
- Erkut, E. (2019, Ocak). *Eğitim/Araştırma Üniversiteleri*. <http://erhanerkut.com/>: <http://erhanerkut.com/egitim/arastirma-universiteleri/> Erişim tarihi: 20.01. 2020.
- Fallon, D. (1980). *The German university. A Heroic ideal in conflict with the modern world*. Colorado Associated University Press.
- Kember, D. (1997). A reconceptualisation of the research into university academics’ conception of teaching. *Learning and Instruction*, 7(3), 255-275.
- Loyal, S. (2012). Agency-Structure. G. Ritzer (Ed.) *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Sociology* içinde (ss. 1-5). Oxford: Wiley Blackwell.
- Mohrman, K., Ma, W. & Baker, D. (2008). The research university in transition: The emerging global model. *Higher Education Policy*, 21(1), 5-27.
- National Research Council. (2012). *Research universities and the future of America: Ten breakthrough actions vital to our nation’s prosperity and security*. National Academies Press.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Salmi, J. (2009). *The challenge of establishing worldclass universi-*

ties. World Bank Publications.

Serow, R.C. (2000). Research and teaching at a research university. *Higher Education* 40, 449–463.

Strauss, A., & Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research*. Sage Publications.

Taradina, L., & Yudkevich, M. (2017). Russia: Ranking fever – Do you know the remedy?. E.

Hazelkorn (Ed.), *Global rankings and the geopolitics of higher education* içinde (ss. 144-156). New York: Routledge.

TAÜG (2016). *Araştırma üniversiteleri ve yükseköğretim, araştırma ve inovasyondauluslararası rekabet raporu*. https://pdo.metu.edu.tr/system/files/duyuru/TAUG_Arastirma_Universiteleri_ve_Yuksekogretim_Arastirma_ve_Inovasyonda_Uluslararası_Rekabet_Raporu_2016.pdf Erişim Tarihi: 10.01.2020.

Yüksek Öğretim Kurulu (2017). YÖK'te "araştırma ve aday araştırma üniversiteleri" ile toplantı. http://www.yok.gov.tr/web/guest/icerik//journal_content/56_INSTANCE_rE-HF8BIsfYRx/10279/38141373 Erişim Tarihi:10.01.2020.

Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) (2020). YÖK Araştırma ve Aday Araştırma Üniversitelerinin Performanslarını Açıkladı. Erişim adresi: <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/yok-ten-arastirma-ve-aday-arastirma-universiteleri-degerlendirilmesi.aspx>